

światowego”, które to zasady wprowadzono również do programu „polityki wschodniej” realizowanej obecnie, jest to więc jeszcze jedna odmiana tej polityki przy zachowaniu jej dawnych, ukazanych wyżej założeń i celów.

Książka I. I. Orlika zasługuje na uwagę czytelnika zainteresowanego sprawami „polityki wschodniej” państw zachodnich jako radziecka interpretacja tych skomplikowanych i wielostronnych problemów. Podkreślić należy również, że ważnym elementem wywodów autora jest ukazanie problematyki polityki Zachodu wobec państw socjalistycznych na tle procesów rozwoju społeczno-ekonomicznego i aktywizacji politycznej tych właśnie krajów, co w określony sposób uwypukla prawdziwy charakter i intencje aktualnie realizowanego programu „polityki wschodniej” państw kapitalistycznych.

Tadeusz Seweryn Wróblewski

GEORGES CASTELLAN, ROLAND LENOIR: *France — République Démocratique Allemande. 30 ans de relations*. Paris 1978, 240 ss. [wyd. Presses Universitaires de France].

W 1978 r. jubileusz 20-lecia obchodziło działające we Francji stowarzyszenie pod nazwą „Francja — NRD”. Celem tego towarzystwa jest rozwijanie współpracy i przyjaznych stosunków pomiędzy obydwojma państwami. Organizacja ta ma szczególny charakter; powstała i rozwijała swą działalność w okresie, gdy Niemiecka Republika Demokratyczna była uznawana jako państwo wyłącznie przez 13 krajów socjalistycznych, zaś okres największej aktywności stowarzyszenia przypadła na lata najwyższego ożywienia stosunków francusko-zachodniemieckich za czasów prezydentury Ch. de Gaulle'a i kanclerstwa K. Adenauera. W skład stowarzyszenia wchodzi lub współpracuje z nim wiele osobistości z francuskiego świata polityki, nauki i kultury, jak były prezydent V. Oriol, A. Sanguinetti, A. Schweitzer, B. Russel, P. Joliot i inni.

Omawiana książka przedstawia w syntetyczny sposób działalność i dorobek stowarzyszenia „Francja—NRD”; jej autorami są dwaj wieloletni działacze i członkowie zarządu tej organizacji: G. Castellan i R. Lenoir.

Działalność stowarzyszenia autorzy podzielili na cztery etapy, odpowiadające etapom historii rozwoju stosunków pomiędzy Francją a NRD. Okres pierwszy, nazwany przez autorów „okresem tabu”, obejmował lata 1949-1958 — trudno było mówić wówczas o działalności stowarzyszenia, lecz jedynie o indywidualnych inicjatywach na rzecz uznania państwowości NRD. W okresie drugim (1959-1968) stowarzyszenie EFA (*Echanges Franco-Allemands*) charakteryzowały działania zmierzające do przełamania schematów myślenia społeczeństwa francuskiego w stosunku do Niemiec i ich powojennych losów. Trzeci okres wypełniły inicjatywy EFA zmierzające do oficjalnego uznania NRD przez Francję (1968-1973); wreszcie czwarty okres działalności towarzystwa najtrafniej ujmuje tytuł odpowiedniego rozdziału: *Od uznania do poznania*.

Pierwszy rozdział książki (*Okres tabu*) omawia genezę tzw. problemu niemieckiego oraz politykę niemiecką IV Republiki Francuskiej. Autorzy uznają, że intencją wielkich mocarstw było zachowanie jedności Niemiec, mimo że ich podział był w istocie nieunikniony jako następstwo politycznego podziału świata. Myślą przewodnią podziału była chęć uniknięcia w przyszłości zagrożenia ze strony Niemiec. Autorzy przedstawili również inicjatywy Francji, zmierzające do uzyskania

dla jej granicy wschodniej (linii Renu) gwarancji mocarstw, tj. takiego statusu, jaki otrzymała granica na Odrze i Nysie. Działania te jednak nie odniosły skutku.

Rozdział drugi książki omawia wydarzenia z lat 1959-1968. W tym okresie pojawiły się głosy postulujące uznanie przez Francję faktu istnienia dwóch państw niemieckich. Istotne znaczenie miał w tej kwestii dorobek kulturalny i naukowy NRD. W 1958 r. powstało Francuskie Stowarzyszenie na rzecz Wymiany Kulturalnej z Niemcami (EFA). Początkowo miało ono za zadanie rozwijanie kontaktów z obydwooma państwami niemieckimi, dopiero z czasem zwróciło szczególną uwagę na rozwój współpracy Francji z NRD. Sporo miejsca poświęcili autorzy również dwóm kolokwium, zorganizowanym przez EFA w 1961 i 1963 r. na temat problemu niemieckiego, a zwłaszcza ewentualnej reunifikacji Niemiec pod warunkiem ich demilitaryzacji i zachowania istniejących granic europejskich. Początki działalności towarzystwa przypadły na okres zbliżenia Francji i RFN. Zmiany sytuacji politycznej, a przede wszystkim opowiedzenie się RFN po stronie USA podczas konfliktu amerykańsko-francuskiego w 1963 r. doprowadziły do zainteresowania Francji drugim państwem niemieckim. Jednakże dopiero w latach siedemdziesiątych Francja nawiązała z NRD współpracę gospodarczą, kulturalną, sportową itp., wreszcie — w lutym 1973 r. — uznała oficjalnie NRD jako państwo. Duży udział w tym uznaniu miały inicjatywy podejmowane w tym kierunku przez EFA w latach 1968-1973. Działaniom tym poświęcony jest trzeci rozdział omawianej książki.

Rozdział IV zawiera omówienie najważniejszych inicjatyw EFA na rzecz rozwoju stosunków pomiędzy Francją i NRD. Autorzy w tym miejscu podkreślają przede wszystkim ogromne znaczenie współpracy ekonomicznej jako czynnika w znacznym stopniu decydującego o całokształcie stosunków bilateralnych. Stwierdzają przy tym, że szereg problemów w stosunkach pomiędzy Francją i NRD pozostało nierozwiązanych. Sugerowali oni przede wszystkim podpisanie przez prezydenta Francji i przywódcę NRD deklaracji o przyjaźni i współpracy, na wzór uprzednio podpisanych przez Francję analogicznych dokumentów z ZSRR i Polską, a także zawarcie umowy konsularnej między tymi państwami (pertraktacje na ten temat toczyły się od 1974 r., przy czym problemem spornym było zamieszczenie w tekście umowy definicji legalnej obywatelstwa; umowa ta została podpisana w 1980 r.).

Stowarzyszenie „Francja—NRD” wielokrotnie wypowiedało się za dostosowaniem oficjalnej polityki Francji do istniejących realiów europejskich. Ponieważ wiele inicjatyw stowarzyszenia zostało uwzględnionych, dorobek tej organizacji zasługuje na rozpropagowanie. Zasadnicza wartość omawianej tu publikacji polega właśnie na ukazaniu możliwości oddziaływania realistycznie myślących „grup nacisku” na kierunki działalności władz państwowych w krajach zachodnioeuropejskich. Wydaje się jednak, że rola działalności EFA została nieco przez autorów wyolbrzymiona. Zmiany w stosunkach francusko-niemieckich, a w szczególności w stosunkach Francji z NRD, spowodowane były przede wszystkim ogólnymi trendami w polityce międzynarodowej, zwłaszcza zaś rozwojem koncepcji pokojowego współistnienia i polityki odprężenia.

Publikacja *France-République Démocratique Allemande. 30 ans de relations* stanowi próbę przedstawienia dorobku organizacji *Echanges Franco-Allemands* (EFA). Stanowczo za mało miejsca poświęcili autorzy na charakterystykę oficjalnej polityki władz francuskich wobec obydwóch państw niemieckich. Książka jest bogato udokumentowana, co jest jednocześnie jej zaletą i wadą. Zaletą jest podanie materiału faktograficznego i obszernej treści informacyjnej, wadą podstawową — fakt, że w masie cytowanych wypowiedzi, przemówień, dokumentów i referatów

ginie myśl przewodnia książki, którą było przedstawienie rzeczywistej podstawy prawnej stosunków międzynarodowych w Europie środkowej. Należy jeszcze raz podkreślić, że jakkolwiek pewne stwierdzenia autorów (np. dotyczące jedności narodu niemieckiego czy też reunifikacji Niemiec) mogą być kontrowersyjne, stają oni konsekwentnie na stanowisku istnienia dwóch suwerennych państw niemieckich, przy czym podstawowe znaczenie — ich zdaniem — dla zachowania pokoju w Europie ma utrzymanie terytorialnego *status quo*, a w szczególności ostateczny charakter granicy na Odrze i Nysie.

Trzeba jednak zauważyć, że autorzy nie ustrzegli się drobnych błędów. I tak np. potraktowali oni uznanie NRD przez EFA jako skuteczne uznanie NRD przez Francję na płaszczyźnie międzynarodowej (s. 32) stwierdzając, że uznanie to spowodowało zastosowanie przez RFN wobec EFA doktryny Hallsteina. Termin „uznanie” ma bardzo precyzyjnie określone znaczenie w prawie międzynarodowym; podmiotem uznającym musi być w każdym przypadku oficjalny i kompetentny organ państwowy, a nie organizacja społeczna (nawet jeżeli w jej skład wchodzi parlamentarzyści i przedstawiciele kół rządowych). Ponadto oczywistą omyłką jest podanie dnia 18 listopada 1970 r. jako daty zawarcia układu o podstawach normalizacji stosunków pomiędzy PRL i RFN (tego dnia układ został parafowany, natomiast podpisanie nastąpiło 7 grudnia 1970 r.).

Generalnie jednak, pomimo pewnych niedociągnięć, zarówno książkę, jak przede wszystkim cały dorobek stowarzyszenia „Francja—NRD” należy ocenić bardzo wysoko, jako niewątpliwy i istotny wkład kultury umysłowej i politycznej Francji w dzieło pokojowego współistnienia, bezpieczeństwa i odprężenia europejskiego.

Władysław Czaplinski

W. POEGGEL, R. MEISSNER, CH. POEGGEL: *Staatennachfolge in Verträge*. Staatsverlag der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin 1980, 211 ss.

Recenzowana monografia należy do jednych z pierwszych opracowań na tytułowy temat, które uwzględniają postanowienia konwencji o sukcesji państw w zakresie umów międzynarodowych. Konwencja ta, podpisana w Wiedniu 23 sierpnia 1978 r., stanowi zamknięcie kolejnego etapu prac nad kodyfikacją poszczególnych działów prawa międzynarodowego, prowadzonych w ramach ONZ przez Komisję Prawa Międzynarodowego (KPM). Jest to jednocześnie realizacja postulatu zawartego w art. 13 punkt 1a Karty Narodów Zjednoczonych o popieraniu rozwoju prawa międzynarodowego i jego kodyfikacji. Można tu dodać, że działająca od 1949 r. Komisja Prawa Międzynarodowego ma już na swym koncie sfinalizowanie szeregu umów o charakterze kodyfikującym, jak np. konwencje regulujące różne zagadnienia prawa morza (1958), konwencję o stosunkach dyplomatycznych (1961), o stosunkach konsularnych (1963), o prawie traktatów (1969).

Książka składa się z krótkiego wstępu, czterech rozdziałów oraz aneksu, w którym zamieszczono cztery dokumenty.

Jest to wprawdzie publikacja napisana przez trzech autorów, jednakże czytelnik łatwo może stwierdzić, że udział w jej opracowaniu prof. Waltera Poeggla jest dominujący. Nie tylko bowiem jest on wyłącznym autorem jednego rozdziału (trzeciego), lecz także współautorem wszystkich pozostałych.